הסכמת פוסק הדור הגר"מ שטרנבוך שליט"א

Rabbi Moshe Sternbuch

Chief Rabbi

of the Orthodox Rabbinical Courts

Jerusalem

Rosh HaYeshiva- Ramat Bet Shemesh

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

עיה"ק ירושלים ת"ו

ראש הישיבה ברמת בית שמש

מח"ס מועדים וזמנים ושו"ת תשובות והנהגות ועוד

בעזהשי"ת

סיון תשפ"ב

הביאו לפני תפילין מהודרות ממפעל "נזר התפילין" שבהשגחת הבית"צ העדה החרדית, וכשיטת הרבה פוסקים שהתפילין יהיו פרודות ולא דבוקות וכמו שהבאתי בע"ה בתשובות והנהגות בכמה מקומות, ונהניתי כי ראיתי שהפירוד ניכר לעיניים, וכל זה עשה ביצירה מיוחדת ובמעשה אומן שלא יסתמו האוירים ואף לא יתרחבו כדי שלא לפגום בריבוע, ולאחר זמן גם עשו התפילין שלי ושמחתי בזה, ואשרי מי שמתהדר בתפילין אלו.

ובתפילין אלו ניכר גודל העמל והיגיעה ביצירתם בהידור רב, וכל זה נעשה ע"י אומנים שמתעסקים רבות בשנים בענייני תפילין, וזכה להוציא מתחת ידו דבר נאה ומתוקן, עם יופי ונוי התפילין.

והן אמנם לא באתי בזה ח"ו לעורר חשש פסול בשאר תפילין, אבל יש הידור חשוב מאוד בתפילין אלו, ואשריו שזוכה להתעסק במצווה רבתא זו לזכות את הרבים בתפילין עם הידורים מיוחדים.

ואברכו שיחפץ ה' בידו יצליח לזכות את הרבים, וע"י קיום מצוות הש"ת בהידור ובשמחה נזכה לעורר אהבת הש"ת אלינו, ולזכות לישועת ה' ורחמיו בביאת משיח צדקינו בקרוב

הנני המצפה בכליון לרחמי שמים מרובים

רח' קצנלבוגן 4, הר-נוף, ירושלים ת"ו טל: 02-6519610 4 Katzenelbogen St, Har-Nof, Jerusalem Tel:

הגאון רבי שלמה מילר שליט"א
אב"ד טורונטו מגדולי הפוסקים ארה"ב וקנדה

KOLLEL TORONTO כולל טאראנטא
INSTITUTE FOR ADVANCED JUDAIC STUDIES
ROSHEI KOLLEL
Rabbi Yaakov Hirschmann · Rabbi Shlomo Miller

בס"ד

שלמה אליהו מילר
רה"כ ואב"ד דכולל טאראנטא

ראיתי התפילין על שם נזר התפילין ומצא מאד חן בעיני, והם פרודות לגמרי אשר כהיום נמצאים כמה בתים שאינן פרודות ואני בעצמי לקחתי זוג בתים מהם.

שלמה אליהו מילר

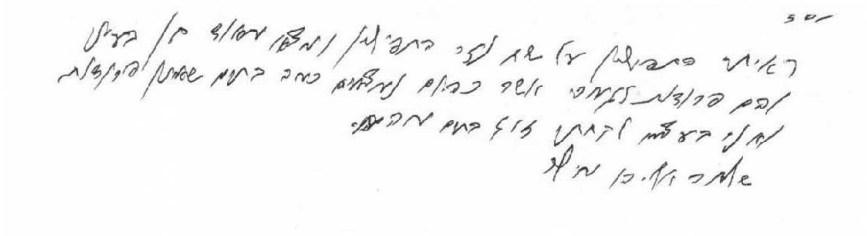

דעת גדול הפוסקים בארה"ב
הגאון ר' יחזקאל רוטה זצוק"ל
בעל שו"ת עמק התשובה

משה רוטה

אבדק"ק קארלסבורג

בארא פארק ברוקלין נ.י. יע"א

RABBI M. ROTH
1556-53RD STREET
BROOKLYN, N.Y. 11219
TEL: (718) 753-3613

לה"ו

ח"י שבט לסדר והייתם לי סגלה תשפ"ג לפ"ק

פה עיה"ק מירון מקום מנוחת רשב"י זי"ע

בענין מפעל **נזר התפילין** שהחזירו עטרת ראשינו ליושנה, שיהיו הטוטפת של ראש **פרודות הניכרות**, באמת דבר זה א"צ לסעד שהרי הן גליות ונראות לעין, ואנשי ותיקין הרודפין אחר המצות נחו דעתן, ממה שהיו משתוקקים ומצפים כל הימים מתי תבוא לידי, ואקיימנו בהידורה כהלכה למשה מסיני כפשוטו, והסיבות שנזנח לאחרונה כבר מבואר בהחיד"א ועוד, וע"כ עתה כשאנו עומדין סמוך לימות המשיח שיתגלה ב"ב, זכינו שנקבל פניו בקרקפתא דמנח תפילין כראוי, ועוד הראו בזה פלאות שלא חסרו עי"ז שום הידור ממה שמצוי בשאר תפילין המהודרות, והעיקר מה שבאתי הוא להעלות כאן ממה שנוכחתי אצל אמ"ו ז"ל בעת שהובא והראו לפניו תפילין הללו פה במערת הרשב"י זי"ע, דאין לשער שמחתו הגדולה שנהייתה לו, והגיב אז לומר ברוך ה' אשר אזכה עוד בחיים לקיים מצות תפילין בשלימותה, וזהו למרות שכמה פעמים החליף את תפיליו בכל עת שיצא מחדש מהודרים ביותר לאור עולם, וזכרוני דכשהניחם על ראשו בירך עליהם בשמחה של מצוה, והשתדל שיביאו לו איזה דבר חדש כדי שיוכל לברך גם ברכת שהחיינו, וא"כ בוודאי כדאי הוא מצוה זו לרדוף אחריה ולרכוש נזר התפילין עם פרודות הניכרות, וא"ה אשתדל שאזכה גם לזה, ואל העוסקים במלאכת הקודש, ברכתי נתונה שיראו ברכה במעשה ידיהם, והם בכלל מצדיקי רבים ככוכבים אשר שכרם הרבה מאד.

הכו"ח קבל יקר טוטפתא

הק' משה רוטה

הסכמת הגאון הגדול ר' שמאי גרוס שליט"א

הרב שמאי קהת הכהן גרוס

חבר הבד"ץ דקהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא בא"י

רח' דברי חיים 7 קרית בעלזא עיה"ק ירושלים תובב"א

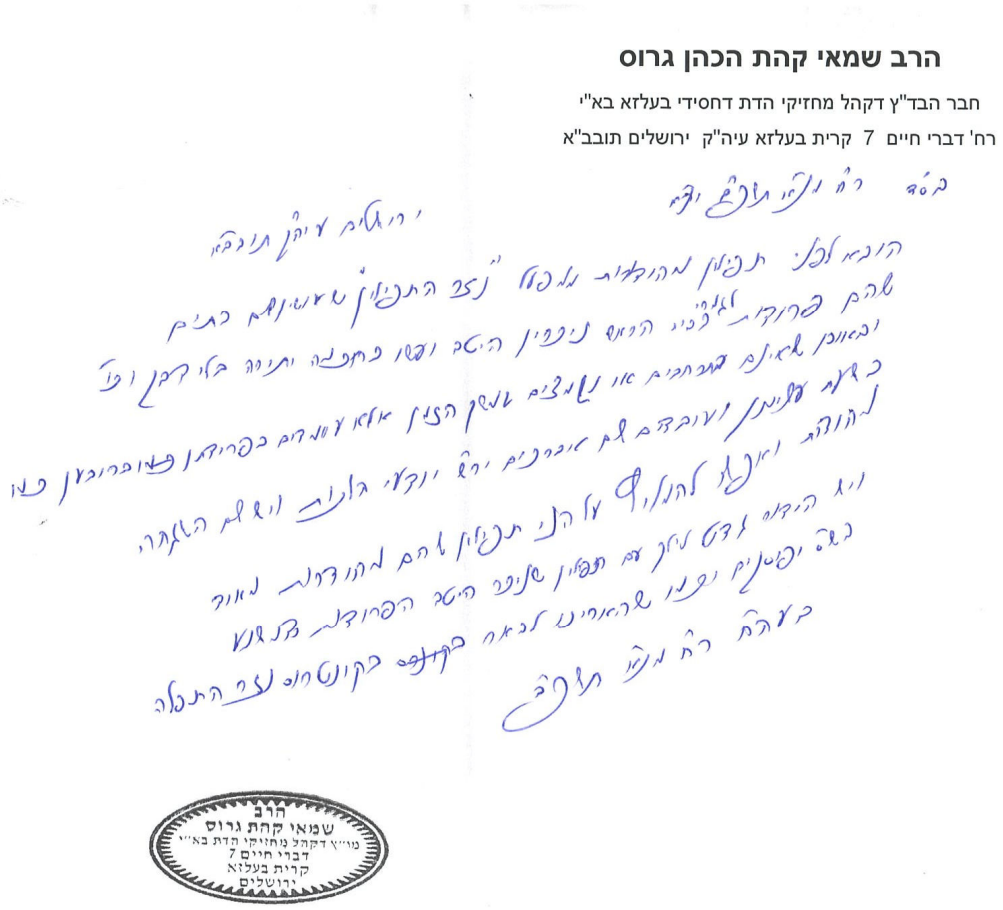

ר"ח מנחם אב תשפ"ב **ירושלים עיה"ק תובב"א**

הובא לפני תפילין מהודרות ממפעל "נזר התפילין" שעושים בתים שהם פרודים לגמרי דד' בתי הראש ניכרים היטב בחכמה יתירה בלי דבק וכ'ו באופן שאינם מתרחבים או נקמצים במשך הזמן אלא עומדים בפרידתן בריבוען כמו בשעת עשיתן ועובדים שם אברכים יר"ש יודעי הלכות ויש שם השגחה מהודרת <u>ואפשר להמליץ על הני תפילין שהם מהודרות מאוד ויש הידור גדול לילך עם תפילין שניכר היטיב הפרודות</u> כדמשמע בש"ס ופוסקים וכמו שהאריכו לבאר בקונטרס נזר התפילין.

בעה"ח ר"ח מנ"א תשפ"ב

הרב שמאי גרוס

הסכמת הגאון הגדול ר' עמרם פריד שליט"א

עמרם פריד

בני ברק

בס"ד

מנחם אב תשפ"ב

ראיתי את התפילין המהודרות ממפעל **"נזר התפילין"** שהם פרודות לגמרי עם אויר ביניהם באופן שניכר לעיניים שהם פרודות לגמרי (עיין או"ח ל"ב-מ' "כדי שיהיו ארבעת ראשיה נראין לכל" ובזה מתקיים הדבר בהידור רב).

ותפילין אלו פרודות לגמרי עם רווח אויר ממש פחות משתי עשיריות מ"מ בין בית לבית ואין זה נחשב פגם בריבוע וזה נעשה באומנות מיוחדת שהריבוע לא מתקלקל.

ובתפילין אלו מרוויחים שאין חשש כלל שהחריצים מזויפים ואין חשש דבק בין הבתים , וכן בכך מקיימים את הדין שיהיה חוט בין הבתים ממש (מנחות ל"ד או"ח ל"ב-נ"א).

והתפילין הנ"ל מהודרות ביותר ויה"ר שיזכו להמשיך לזכות את הרבים בלא מכשול ותקלה לקיים מצות תפילין כהלכתה.

עמרם פריד

רחוב דניאל 28 בני ברק 5144916 • טל: 0733-260-800 • פקס: 03-5053609

הסכמת הגאון הגדול ר' ישעיהו פנחס רוטנברג שליט"א

הרב ישעיהו רוטנברג
רב ביהכנ"ס הגר"א בית וגן
ור"מ בישיבת קול יעקב
מח"ס מנחת פרי
רחוב הרב עוזיאל 82 ירושלים
טלפון 02-6423860

RABBI Y. ROTENBERG
Harav Uziel 82
Jerusalem
02-6423860

בס"ד ר"ח סיון תשפ"ב

הובא לפני קונטרס "נזר התפילין" פרודות הניכרות, ובו מובא את הפוסקים בגודל המעלה בעשיית תפלין באופן שניכר שהבתים של ראש פרודים, וכן ביאור סוגית הגמרא והראשונים, דמוכח מדבריהם שיש בזה כמה וכמה מעלות הלכתיות והידורים, ואכשר דרא שהאמצעים הטכניים של דורנו מאפשרים לעשות זאת מבלי חשש פגם של הריבוע.

כל זה נעשה במומחיות רבה ע"י אברכים יר"ש מופלגים בקדושה ובטהרה. על כן ודאי שמוטלת חובה יתירה על כל אחד לדקדק בכך במידת האפשר, ולרכוש תפלין אלו שמצותם מן התורה בכל יום, וגם אנכי הזמנתי תפלין אלו של רש"י וגם של ר"ת.

ומשפע מצות תפלין יתמשך עלינו לחיות חיים ארוכים ושפע קודש ומחשבות קדושות, ונזכה לעשות נח"ר ליוצרנו.

הכו"ח לעבוד יראי ה'
ישעיהו רוטנברג

הסכמת הגאון הגדול ר' משה מרדכי קארפ שליט"א

בס"ד

משה מרדכי קארפ
קרית ספר

תאריך:_____

הסכמת הגאון הגדול ר' משה מרדכי קארפ שליט"א

בס"ד

הן ביקרתי במפעל "נזר התפילין" שבהשגחת הבד"ץ העדה החרדית ובדקתי אחר תחילת העשיה שהכל נעשה מתחילה לשמה בעיבוד העורות ובכל מעשה התפילין ע"י אנשים יראים ושלמים ביראת ה' ובעיקר מה שדקדקו לעשות התפילין באופן שהתפילין פרודות לגמרי וניכר פירודן ובאופן שהעברת חוט התפירה נעשית מלמעלה. כדי להפריד בין הבתים כמבואר בפוסקים. וגם נעשה במעשה אומן כדי שלא יתקלקל הריבוע . וכבר סמך ידו עליהם רבינו הראב"ד שליט"א ואין בודקין מן המזבח ולמעלה. ואף אני הזמנתי אצלם זוג תפילין מהודרות ויה"ר שחפץ ה' בידם יצליח לזכות את הרבים בתפילין מהודרות ולשם שמים במחיר השווה לכל נפש כדי שיתרבו מקיימים מצוה גדולה וחשובה זו בהידור. למען יראו כי שם השם נקרא עליך

וע"ז בעאה"ח
משה מרדכי קארפ

הסכמת הגאון הגדול ר' יוסף קדיש בראנדסדופר שליט"א

יוסף קדיש בראנדסדארפער
רב דטבריה עילית
אב"ד **קהילת החסידים** - "**קנה בושם**"
ומח"ם "אורה ושמחה" על הרמב"ם
רח' שו"ר 27
עיה"ק **טבריה** תובב"א

בס"ד עיה"ק טבריה ו' לחודש תמוז שנת ת'פילין ש'ארבע ב'תיה פ'רודות.

הנה זה קרוב לארבעים שנה שאלתי את פי אאמו"ר הגאון זצוקללה"ה אודות החריצין הנהוג בזמננו בהתפילין העשוי מעור הגסות, היות שבאלו מצמידים כל הד' בתים זה לזה בחוזק, עד שלא נשאר בין הבתים שום הפסק חריץ [ואפילו אלו המהדרים שאינן נותנים דבק כלל בחריצי הבתים מ"מ מחמת הדחק זה הלחץ שלוחצים ע"י מכבש להצמיד ולחבר כל הד' בתים כגוף אחד ממש, כדי שיעמדו בריבוע יפה, כיון שכן לא נשאר בין הד' בתים אפילו צל של סדק כלל, והחריצים שהיו בעת יצירת הבתים מתבטלים לגמרי בעת שנותנים אותן במכבש].

ומה שנוהגים הסופרים [וזה גם המצאה חדשה באופן יחסית שלא היה זה בימי קדם] דלאחר שנגמר הבתים לגמרי חורצים "בתוך עובי המחיצות של הבתים" שריטה כדי לסמן שהן ד' בתים, צ"ע אם זה מועיל, שהרי אלו החריצין הרי אינן כנגד "בין הבתים" [שהרי אין שום רויח פנוי בין הבתים, אלא שהחרץ אוכל מזויות דפנות הבתים מכאן ומכאן], ונמצאו החריצין שלא במקומם כלל, שהרי אינם כנגד מקום פנוי בין הבתים, והחרץ צריך שיהיה בין הבתים ולא בדופני הבתים, ובמקום שצריך להיות חריץ שם אין חריצין כלל, וגם אלו שאחרי גמר הבתים מכניסים סכין בין הבתים כדי לנתק הבתים מן הדבק או מן הלחץ, אבל תיכף אחר שמסלק הסכין מבין הבתים שוב נצמדים הבתים זה לזה בחוזק גדול כמקודם בחיבור גמור בלי להשאיר חריץ המפסיק בין הבתים.

ראוי לציין, שאופן עשיית החריצים בזמננו בנוסח הנ"ל, היא דבר חדש מה שלא שערום אבותינו ואבות אבותינו מדור דור, כי זה התחיל מקרוב לזמננו עקב שינויים באופן עשיית הבתים, שהתחילו לייצר בתים מעור גסות, אז נתחדש חריצין כאלו, משא"כ בכל הדורות היו החריצין חריצין טבעיים הנעשים מחמת הרויח שבין הבתים, ואז לא היה שייך כלל לעשות חריצין בעובי המחיצות מחמת שהתפילין היו נעשות מעור דק שא"א בכלל לחרוץ בגוף כותלי הבתים, אלא החריצין היה מקום הפנוי שבין הבתים [ואע"פ שיש שעשו בין הבתים מילוי בדבק וחתיכות קלף בין הבתים, עכ"פ החריצין שהיה נראה מבחוץ היו ברויח שבין הבתים, ולא שאוכלין מכותלי בית זה ומכותלי בית זה, ולא כמו שעושים בזמננו, ולכן בתפילין הרגילים העשוי מגסות אם יכניס מחט באויר החריצים הנראה מבחוץ, יגיע המחט בתוך הבית ולא בין הבתים, והכל הוא בגדר "כאילו" שהחריצין הוא בין הבתים].

ואז כשדברתי עם אאמו"ר הגאון זצ"ל, אודות זה, סיפר לי ששמע מאחד מזקני הסופרים המפורסמים שכבר שחל"ח [כמדומה לי בשם רבי שמאי סופר ז"ל], על הבתים החדשים [דהיינו הבתים שעושים מעורות גסות], שזה הביא שאלות חדשות מה שלא היה בהתפילין הדקות.

ואז שאלתי אותו אם רשאי אני לעשות חריצין שיהיה אויר ממש ביניהם, ענה לי בפשיטות כי אפשר לעשות הבתים מופרדים עם אוירים והראה לי באצבעות ידיו כשהם מובדלים זה מזה באויר ביניהם, כלומר שהבתים יכולים שיהיו רחוקים זה מזה כמו אצבעות היד כשהם מופשטים וציין לזה דברי רש"י במנחות [לד ע"ב: ד"ה בד' בתי].

וגם אאמו"ר זצ"ל עצמו, לאחר שנים, עשה בשבילו תפילין עם חריצין טבעיים [ומיהו איני זוכר אם היה נראה אויר פנוי].

עכ"פ פשוט שחריצין טבעיים, הוא מה שהיה מעולם, ואינו חידוש, אלא הוא ענין של להחזיר עטרה ליושנה. ואדרבא החריצין שאוכל מעט מבית זה ומעט מבית זה ואין החריצין כנגד מקום הפנוי בין הבתים, היא דבר חדש יחסית, והוא שינוי ממה שהיה תמיד [וב"ה שזה שנים רבות שעשיתי לי בס"ד תפילין כאלו עם חריצין אמיתיים].

ומאד נהנתי לראות התפילין המיוצרים ע"י חבורת ת"ח "נזר התפילין", עם חריצים אמיתיים עשויים באמת וישר ע"י ת"ח ואומנים טובים, עם תשומת לב למען יעמדו בריבועם יפה יפה ימים רבים, ובהשגחה מהודרת, אשרי הדור שזכה לכך להחזיר עטרה ליושנה, ואין לנו אלא לברך ברוך עוטר ישראל בתפארה.

והנה כבר שבחו גדולי הדור מעשה התפילין האלו ובראשם הגאון האדיר פאר הדור מרן הראב"ד שליט"א (בעל המועו"ז ותשובות והנהגות) בדברי שבח והילול, והעלו על נס הוד יקר תפארת תפילין אלו, שהיא הידור חשוב מאוד, ואינו צריך לדידי כלל וכלל.

ואברכהו שיהי נועם ה' עליכם ומעשי ידיכם יכונן, ופועל ידיכם יירצה לזכות את ישראל.

תוכן הענינים

הקדמה - בענין תפילין "פרודות הניכרות" ..... ג
סימן א' סוגיית הגמרא ובענין ריווח בין הבתים ..... ט
סימן ב' בענין העברת גיד בין הבתים ..... יא
סימן ג' בטעם חיוב העברת גיד בין הבתים ..... יג
סימן ד' בענין היכר החריצין ..... טו
סימן ה' חיוב עשיית תפילין פרודות וחוט עובר ביניהם על פי הקבלה ..... יח
סימן ו' המורם מכל האמור ..... יט
סימן ז' בדין תפילין של ראש שנדבקו הבתים זה לזה ..... כ
סימן ח' דעת פוסקי זמנינו בענין ריווח אוויר בין הבתים ..... כב
סימן ט' בענין ריבוע התפילין ..... כה
סימן י' המציאות בזמנינו ..... כו

הקדמה

בענין תפילין "פרודות הניכרות"

אחד מן הדברים, שניתן לומר עליהם בלי פקפוק, 'אכשר דרא' הוא מצוות תפילין, שבכמה דברים בעשיית התפילין, מהדרין בדור הזה, מה שגדולי הדורות הקודמים השתוקקו להם ורק יחידי סגולה זכו להם - כיום בעז"ה נמצא הדרך לעשותם בתכלית ההידור בחסד ה' עלינו .

והנה כבר לפני למעלה משלושים שנה בשנת תשמ"ח הביא הרב פנחס טולידאנו בספרו הדר מזוזה (סי' י"ד עמוד רי"ז) שנשאל ע"י הרה"ג ר' יוסף ק' בראנסדורפר מדוע לא דן בספרו הדר התפילין לגבי ההידור של מעט אוויר בין בית לבית, שלדעת הרבה פוסקים אם אין אוויר ממש התפילין פסולות.

וכתב לו שנשאל על כך גם ע"י ת"ח מירושלים, אלא שבמציאות אי אפשר לעשותם כן, כיוון שלא יחזיקו הרבה זמן, כי מחמת החום והשרב וכו' יתרחבו ויתקלקלו. וכתב שכן הסכימו איתו כמה מגדולי הוראה מב"ב ה"ה הגר"נ קרליץ (שליט"א) זצ"ל הגר"ש דבליצקי (שליט"א) זצ"ל והגרמ"ש קליין שליט"א.

והוסיף ושמעתי אומרים בשם גדולי דורנו שהיות וכיום האמצעים הטכניים להפקת בתים פרודות ממש נעשו יותר גמישים, **מוטלת חובה יתירה לדקדק בכך** עכ"ל.

והטעם שיש לנו לדקדק אפי' שבדורות הקודמים לא הקפידו על זה הוא:

א'. כמו שכתב החיד"א והביאור הלכה ועוד (יובא לקמן) דהטעם שלא עשו כך את התפילין בזמנם אפי' שכך היה ראוי לעשות הוא מפני שחששו על הריבוע, שהוא הלכה למשה מסיני לכו"ע, שלא ייפגם.

ב'. כיוון שבתפילין נאמר (שמות יג י) "ושמרת את החוקה הזאת למועדה", וחובת השמירה הינה כפי האפשר בזמן עשייתם, וכן הוכיח הגאון הנצי"ב זצ"ל ממשנה מפורשת בפרה (פ"ז מ"ה) שאם במי חטאת שלו ושל חבירו, נותן שלו לפניו ושל חבירו לאחריו, וכשר, ששמר לפי האפשר לו, ולכן אף באחוריו כשר, אבל כשאין לו אלא אחד ונתן לאחוריו, לא יצא, שלא שמר כפי האפשר לו, והמצוה הזאת של תפילין שנאמר בו ושמרת, חיובו גם כן כפי האפשר עכשיו בדורינו.

והנה, זיכנו הבורא, לאחר עמל רב וממון הרבה, לברך על המוגמר, לאגד כמה מומחי תפילין עם ניסיון למעלה משלושים שנה בתפילין, ולייצר תפילין "פרודות הניכרות וגיד עובר ביניהם" וזהו תפילין עם אויר דק (פחות מ0.2 מ"מ דאינו ממעט מהריבוע לכולא עלמא) בין הבתים והגיד עובר ממש בין הבתים (ולא בתוכם ע"י חורים בבתים) וע"י כך אפשר להעביר את הגיד בשעת התפירה כדינא דשו"ע. וזה נעשה במומחיות עצומה שלא נעשתה עד היום בצורה כזאת, שהתפילין נעשים באופן מקצועי ביותר, ואינם נפתחים ואינם נסגרים כלל. והכל נעשה בקדושה ובטהרה ע"י אברכים יר"ש מופלגים ובהכשר המהודר של ועד מפקחי סת"ם שע"י הבד"ץ העדה החרדית ירושלים.

ואלו ההידורים שהתהדרו בהם בנוסף על ההידורים הקיימים:

הידור א'
כיוון שהבתים נפרדים ויש אויר דק ביניהם ניכר לכל שהם ד' בתים.

דהנה תפילין של ראש עשויים מארבעה בתים צמודים, כאשר רואים את החריץ שבין הבתים. ובגמרא במסכת מנחות מובא (דף לד) שצריך שיהיה ניכר החריץ. בלשונות רבים של פוסקים ראשונים ואחרונים נכתב להדיא "שיהיו ארבעה ראשים נראין לכל", כך ברמב"ם (פרק ג מתפילין, הלכה יא) ובשלחן ערוך (סימן לב סעיף מ) , וכן כתב הטהרת הקודש (מנחות לב) וז"ל ולעולם צריך שיראה שהם ד' בודאי, ולא בחריץ מועט.

והנה בתפילין המצויות כיום (ואף המהודרות מביניהם), קשה מאד לומר ש"ארבעה ראשים נראין לכל', שכן מחמת ההידוק בלחץ, שנעשה בכוונה תחילה, כדי שהריבוע יעמוד לאורך זמן, הרי הוא נראה כבית אחד עם חריצים, ולא ניכר שהוא עשוי מארבעה בתים. ופעמים שעושי הבתים עושים את החריץ מבחוץ, לא כנגד החריץ האמיתי, שבין הבתים, ועושים זאת כיון שלא תמיד ארבעת הבתים הינם ממש סימטריים, וכדי שייראו סימטריים עושים את החריצים שלא כנגד המקום המדויק. דבר זה מעלה חשש על כשרות התפילין. כמובן שחשש זו יתכן רק כאשר התפילין נראות כמקשה אחת, ולא רואים את מקום ההבדל בין הבתים, ונעשה החריץ לא במקום האמיתי, שכן כאשר ניכר החילוק בין הבתים, ודאי שהחריץ הוא במקומו.

הידור ב'
חוט עובר ממש בין הבתים בשעת התפירה ולא בתוך הבתים

דהנה בתפילין של ראש כבר זעק החיד"א בברכי יוסף (סימן ל"ב ס"ק ט"ו) וז"ל דרוב העולם אין בתפיליהם חריצים עד למטה ולא חוט תפירה עובר בין בית לבית. וכתב שמעתי שהטעם הוא שע"י החריצים מתקלקל ריבוען, ובפרט אם חוט התפירה עובר בינתיים שגם היא מפרדת ריבועם ברוב הימים, ומה גם אם יכם שרב ושמש, והריבוע הלכה למשה מסיני עי"ש.

והביאור הוא, דהנה לדעת הגאונים וחלק מהראשונים העברת החוט בין הבתים היא הלכה למשה מסיני ומעכב בדיעבד, ואף לדעת הרמב"ם ושלחן ערוך דאינו הל"מ, מ"מ הצריכו להעביר את הגיד בשעת התפירה בין הבתים. וביארו הראשונים דהטעם הוא כדי להבדיל בין הבתים שיהיה ניכר שהם ד' בתים.

והנה, עד לפני כמאה וחמישים שנה, היו התפילין נעשות מעור בהמה דקה, והיה שייך להעביר גיד בין הבתים, כיוון שעור בהמה דקה הינו רך, והיה שייך להעביר גיד בין הבתים בלא שיפריע לריבוע, ואם לא היו שמים דבק, היה ניכר שהן ארבעה בתים נפרדים.

אבל בשנים האחרונות [בזכות עבודתו של רבי נתנאל תפילינסקי (המכונה רבי נתנאל סופר) הצליחו למצוא את הדרך לייצר תפילין מעור בהמה גסה, המחזיקים מעמד הרבה יותר זמן. ומאז, כמעט כל התפילין, נעשים מעור בהמה גסה.

והנה, בעור בהמה גסה, קשה יותר לעשות ריבוע, ולפיכך מכניסים את התפילין למכונת הפרעס, והמכונה מהדקת את ארבעת הבתים. והידוק המכונה הינו בכוח גדול כל כך, עד שארבעת הבתים בתפילין של ראש נראים מקשה אחת כמו בתפילין של יד, ונותר רק הבדל הצבע שבין בית לבית. לאחר מכן צובעים את הבית, ועושים חריצים בעובי העור כנגד החריצים האמיתיים.

ולאחר שעושים את הפרעס, נעשים הבתים מהודקים כל כך, עד שאין שום דרך להעביר ביניהם את הגיד. והפתרון המקובל הוא, או שעושים חור למטה כדי להכניס את הגיד, או שלפני ההכנסה למכונת הפרעס שמים שם חוטי ברזל, ועל ידי הלחץ של הפרעס נוצרים שם חורים כדי להכניס את הגידים. אמנם ישנן כמה שאלות על פתרונות אלו:

א'. כיוון שהחריץ עצמו מהודק כל כך עד שאי אפשר להכניס שם גיד, יוצא אם כן, שהחור להכנסת הגיד חציו מהבית הימני וחציו מהבית השמאלי, ואם כן

אין הגיד עובר בין הבתים, אלא הריהו נמצא בתוך הבתים, ומפשטות דברי הגמרא משמע שצריך שיהא הגיד בין הבתים.

ב׳. בשני אופנים אלו (שעושים חור על ידי השמת חוטי ברזל, או שעושים חור לאחר מכן) עושים חור בבתי התפילין, ויוצא שאין הבתים שלימים, אלא יש בהם חורים, ויתכן שהבתים נפסלים כשאינן שלימים.

והנה בתפילין ״פרודות הניכרות״ יש אוויר דק בין בית לבית וחוט עובר ביניהם ממש אין צריך לעשות חורים בתפילין והבתים נשארים בשלמותם ואפשר להעביר את הגיד בשעת התפירה כדינא דשו״ע.

הידור ג׳
הבתים אינם מודבקים כלל לא ע״י דבק ולא ע״י דיבוק הפרעס

המ״ב (בסימן ל״ב סעיף מ׳) בביאור הלכה כתב דלכתחילה וודאי עדיף לא לשים דבק כלל, אלא מחשש שמא יפרדו הבתים, התיר לשים דבק מעט. וכן כתב חיי אדם (ח״א כלל י״ד סעי׳ ד׳). וגדולי עולם, האר״י (פע״ח שער תפילין פ״י) הגר״א (חיי אדם ח״א כלל י״ד וכן העיד השבט הלוי שראה אותם) השאג״א (שער הרחמים) הדברי חיים מצאנז (דברי יציב אור״ח סי׳ כ״ה) ערוך השולחן (סי׳ ל״ב) הקפידו, שלא לשים דבק כלל.

וכן בתפילין שאין שמים דבק כלל אבל כדי לשמר את הריבוע לוחצים אותם בלחץ חזק מאוד ע״י הפרעס עד שאי אפשר להפרידם בנקל, כתב הערוך השולחן (סימן לב, סעיף עח) שדינם כבית אחד .וכן כתב בתשובות והנהגות (אור״ח סימן מ׳) ששמע מגדולי הוראה, שאף שאין דבק כלל אם נתדבקו ע״י לחץ בעשייתן הרי הם כמדובקים לגמרי.

ובבתי תפילין ״פרודות הניכרות״ אין דבק כלל וכן אינם דבוקים ע״י הפרעס, אלא אדרבא יש אויר דק בין בית לבית וניכר לכל שהם ד׳ בתים, ואפי׳ הכי נשמר ריבועם בשלמות.

הידור ד׳
אויר דק בין בית לבית

בתפילין פרודות הניכרות יש אויר דק בין בית לבית (והאויר הוא פחות מ0.2 מ״מ דאינו ממעט מהריבוע גם לפוסקים שמחשבים את האוויר בין הבתים) והטעם הוא כיוון דהגמ׳ במנחות ל״ד ע״ב הביאה מחלוקת בין רבי לרבנן דלרבי צריך שיהיה רווח בין הבתים ולרבנן אין צריך. וביאר הנימוקי יוסף שם דאין הפשט דלרבנן אין צריך רווח כלל אלא לרבי צריך רווח גדול ולחכמים אינו צריך כל כך, משמע דגם לרבנן

צריך רווח מועט, כן דייק מדבריו הטהרת הקודש על מנחות והבית יוסף הביא את הנימוקי יוסף וביאר לפי זה את רש"י בסוגיא.

וכן היד אליהו(פסקים סי' א) הוכיח מרש"י בגיטין (נ"ח) על הסתירה בגמ' איזה גודל מצאו את בתי תפילין של הרוגי ביתר ומישבת הגמ' שהברייתא שאומרת שהיו גדולים יותר -אלו תפילין של ראש. וכתב רש"י שם וז"ל דפוס של ראש מתוך שצריך לחלק הבתים "ולהיות רווח ביניהן" וקבועין על מושב אחד הוצרך המושב להיות רחב.

וכן אליבא דהאר"י (פע"ח שער תפילין י')ובעלי קבלה נוספים (מגלה עמוקות, משנת חסידים, ספר הקנה) יש צורך באויר בין בית לבית.

ובתפילין "פרודות הניכרות" יש אוויר דק בין בית לבית הנעשה במומחיות רבה שלא נפתח ולא נסגר.

ונסיים במה שכתב הערוך השולחן (ל"ז סיף א') ולכן צריך כל איש מישראל להזהר במצוה הגדולה הלזו ושיהדר אחר סופר ירא אלוקים, ותפילין נאים ומהודרים ויזכור שלא בכל שנה לוקח תפילין והוא לשנים רבות, ואיך יקמוץ הכסף המעט על מצוה גדולה לרבות בשנים.

בברכת ומשפע מצות תפילין יתמשך עלינו להיות חיים ארוכים ושפע קודש.

"נזר התפילין"
תפילין פרודות הניכרות

סימן א׳
סוגיית הגמרא ובענין ריווח בין הבתים

במאמר זה ברצוננו לבאר מעלת תפילין פרודות הניכרות, דהיינו שהארבעה בתים של ראש העשויים מעור אחד, מופרדים לגמרי, וניכר פירודם לעין, וכל המתבונן רואה הפסק אויר דק בין בית לבית, ועם כל זה ריבועם עומד חזק כהוגן ללא חשש שיתקלקל הריבוע כלל. וכן עובר גיד התפירה ממש בין בית לבית. ומעבירים אותו בשעת התפירה. וכל זה ועוד הידורים, בעקבות אומנות מיוחדת ביצירת התפילין.

ועתה נבוא לבאר ולברר מעלת הידור זה כפי העולה מדברי הגמרא והפוסקים, וזה החלי בעזרת צורי וגואלי:

איתא במנחות דף לד: כותבן על ד׳ עורות ומניחן בד׳ בתים בעור אחד, ואם כתבן בעור אחד והניחן בד׳ בתים יצא, וצריך שיהא ריוח ביניהן דברי רבי, וחכמים אומרים אינו צריך, ושוין שנותן חוט או משיחה בין כל אחת ואחת ואם אין חריצן ניכר פסולות.

ובדף לה. איתא ואמר אביי שי״ן של תפילין הלכה למשה מסיני וצריך שיגיע חריץ למקום התפר, רב דימי מנהרדעא אמר כיון דמנכר לא צריך.

מתבאר מדברי הגמרא שישנם שלשה נושאים שיבוארו להלן בעזה״י.

א׳ ריווח בין הבתים שזה לרבי צריך ולחכמים לכאורה אין צריך.

ב׳ ליתן חוט או משיחה ביניהם שזה לכו״ע צריך.

ג׳ צריך שיהיה חריץ ניכר ואם אינו ניכר פסול. ונחלקו רב דימי ואביי האם צריך שיגיע החריץ עד התפר או סגי בכך שהוא מינכר.

בענין ריווח בין הבתים

איתא בברייתא (מנחות לד:) וצריך שיהא ריווח ביניהן דברי רבי וחכמים אומרים אינו צריך. בפשטות נראה שלרבי צריך רווח ולחכמים אין צריך רווח כלל. אבל ה״נימוקי־יוסף״ כתב שלרבי צריך ריווח גדול ולרבנן אין צריך ריווח כל כך, משמע להדיא שגם אליבא דרבנן צריך ריווח בין הבתים אלא שאין צריך ריווח גדול.

וכן דייק מדבריו בספר **״טהרת הקודש״** על מנחות ז״ל: ומדברי ה״נימוקי יוסף״ נמי משמע הכי, שכתב על מה שאמר רבי, וצריך ליתן רווח גדול בין בית לבית, משמע וודאי, דגם לרבנן צריך ליתן רווח בכל השטח שבין בית לבית, שיעור ליתן

ביניהם חוט ומשיחה, דאם לא כן, לא היה צריך לפרש אליבא דרבי דרווח גדול צריך, מאחר דלרבנן אינו צריך רווח כלל. עכ"ד.

ובפשוטו נראה שמכיון שגם לרבנן צריך ליתן חוט או משיחה מוכח שגם לרבנן צריך ריווח מועט כדי שיוכל ליתן ביניהם חוט או משיחה.

ה"בית-יוסף" הביא את דברי הנימוק"י ופירש לפי"ז דברי רש"י בסוגייא.

סימן ב'
בענין העברת גיד בין הבתים

איתא בברייתא (שם) ושווין שנותן ביניהם חוט או משיחה.

הראשונים נחלקו בדין העברת הגיד בין הבתים.

דעת התוספות, הרא"ש, והמרדכי, שאף שמדברי הגמרא משמע, שאין צריך חוט ומשיחה אלא אם כתב את הפרשיות בקלף אחד, נהגו לעשות כן אפילו אם כתבן בארבע פרשיות נפרדות.

דעת הגאונים והרי"ף ועוד ראשונים, שזה הלכה למשה מסיני בכל תפילין, שהנה בגמרא (מנחות לה.) איתא, אמר אביי, **מעברתא דתפילין הלכה למשה מסיני** ופירש רש"י, שמעברתא היינו המעבר של הרצועה בתיתורא של התפילין, וכן פירשו תוספות ועוד מפרשים.

אמנם כמה מן הראשונים הביאו בשם הגאונים והרי"ף, שהכוונה לגיד שבין בית לבית: באור זרוע הלכות תפילין (סי' תקס"ב) הביא כן בשם מורו רבי יהודה החסיד בשם הגאונים, ז"ל: ומורי הרב רבינו יהודה החסיד זצוק"ל כתב בשם הגאונים, מעברתא, מקום חריץ שבין כל בית ובית של ראש, ובעו למעבר בין כל חדא וחדא תרי גידי מלעילא עד לתתא, ולהדקינהו שפיר כי היכי דלא ליתפרשו, ואינון מעברתא. וכן הביא האשכול (סי' כח במהדורת נחל אשכול, דף צד: במהדורת אלבק) בשם השימושא רבא. וכן כתב הרי"ף, הובא בספר התרומה (סי' רח) ובמרדכי (הלק"ט תתקס"ט).

ובנימוקי יוסף ביאר יותר, ז"ל: מעברתא, התפירה שבין בית לבית בתפילין של ראש, שמעביר חוטי התפירה ממזרח למערב, כדאמרינן ושווין שנותן חוט ומשיכה בין כל אחד ואחד.

העולה משיטת הראשונים הללו, שחיוב העברת גיד בין בית לבית, הוא **הלכה למשה מסיני,** ואם לא העבירו, הרי שהתפילין נפסלו מדאורייתא (ועיין עוד בשו"ת דברי יציב או"ח סי' כ"ד-כ"ה מה שהאריך בזה).

דעת הרמב"ם (פ"ג הי"א) ז"ל: וצריך להעביר בתוך כל חריץ וחריץ על גבי העור חוט או משיחה **להבדיל בין בית לבית,** ומנהג פשוט להעביר גיד מגידי התפירה בכל חריץ משלשתן. עכ"ל. והנה מזה שהרמב"ם מצריך בכל תפילין להעביר חוט או משיחה, נראה שהרמב"ם פירש בדברי הברייתא ושווין שנותן חוט או משיחה בין בית לבית הוא בכל תפילין, ולא רק בתפילין שכתבן על עור אחד, ודלא כמו שפירשו התוספות, ומזה

שלא כתב הרמב"ם שזה הלכה למשה מסיני, נראה שלדעתו אין זה מעכב בדיעבד.

ומדברי הט"ז (בס"ק לח) שכתב שאין מעכב בדיעבד בלא העביר חוט, מפני שהעיקר כסברא הראשונה, דהיינו השיטות שאין חיוב להעביר חוט רק בכתבן על עור אחד, משמע שלדעת הרמב"ם מעכב אף בדיעבד בלא העביר חוט. אלא שאין זה מוכרח שיתכן שכוונתו לשיטות האומרות שזה הלכה למשה מסיני שלדעתם זה מעכב בדיעבד.

ה"שולחן-ערוך" (סי' לב' סמ"ז) כתב: אם כתב כל הארבעה פרשיות בקלף אחד, כשרים אפילו אין רווח ביניהם, ובלבד שיהא חוט או משיחה בין כל בית ובית. ובסעיף נא' כתב: יתפור שלש תפירות בכל צד, וחוט התפירה יהיה סובב משתי רוחות **ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית**[א].

והנה בסעיף מז' משמע שפוסק כהראשונים שרק בכתבן בקלף אחד בעינן חוט או משיחה, ובסעיף נא' כתב שבכל תפילין יעביר חוט התפירה בין בית לבית, משמע שפוסק כהראשונים שבכל תפילין צריך להעביר חוט, ומבאר הט"ז (ס"ק לח) דהשו"ע פוסק כהראשונים שחוט או משיחה הוא דוקא בכתבן בקלף אחד, ולכן כתב שם "ובלבד" להורות שזה מעכב אף בדיעבד, אבל בכל תפילין חש לכתחילה לשיטות המצריכות חוט או משיחה בין בית לבית, ולכן כתב לשון "ויעביר" להורות שכוונתו לכתחילה, ובדיעבד אין מעכב. וכ"ה המשנ"ב ס"ק רי"ז בשם הט"ז.

ומדבריו "ויעביר חוט תפירה בין כל בית ובית", משמע שני דברים:

א'. שיש להעביר חוט בין בית לבית.

ב'. שיש לעשות זאת בשעת התפירה, וזה נראה מהלשון "ויעביר חוט התפירה" בין כל בית ובית.

א. והנה, הרמ"א כתב, ומיהו אם לא עשה רק י' תפירות או פחות מזה, אינו נפסל, עד כאן. ובענין העברת הגיד לא הזכיר כלום. ובט"ז (סקל"ח) הקשה עליו, מדוע לא כתב כן גם על הסיפא שיעביר חוט התפירה בין בית לבית, ונשאר בצ"ע.

ובדעת הרמ"א באמת יתכן לומר, דאין הכי נמי שלא רצה להתיר בדיעבד, בשל דעת הפוסקים המחמירים אף בדיעבד. אבל ממה שלא תירץ כן הט"ז, מוכח שסבר כי בדיעבד מותר אף לדעת הרמ"א.

סימן ג׳
בטעם חיוב העברת גיד בין הבתים

הרמב״ם (פ״ג הי״א) כתב וז״ל: וצריך להעביר בתוך כל חריץ וחריץ על גבי העור חוט ומשיחה **להבדיל בין בית לבית.**

וכן כתב **בפסקי הרי״ד** (מנחות לד:) ז״ל: ושווין שנותן חוט ומשיכה בין כל אחת ואחת. פירוש, אף על גב דקאמרי חכמים שאין צריך להניח רווח ביניהן, שווין הן בזה שצריך לתפור חוט אחד או משיחה בין בית לבית, **כדי לחלוק הבתים זה מזה** ע״כ.

ובמרדכי (ל״ה. ד״ה אמר רבא בתופרן) כתב: **והפסק הבתים** רגילין עתה לעשות על ידי התפירה עצמה.

וכן הוא **באורחות חיים** שהובא בב״י ז״ל: ויש מחמירין להעביר חוט התפירה בין הבתים. ונראה כי אין צריך, כי די לו שיעביר חוט אחד ומשיחה, דלא בעינן גידים אלא לתפירה. ויש אומרים, דאין צריך כלל להעביר, דזה לא נאמר אלא כשהן לחין, שלא יתדבקו, ולא יהא חריצן ניכר.

ופירוש דבריו הוא כך: בזמנם היו עושים את התפילין מעור בהמה דקה, ובתחילה היה העור לח והיו הבתים נדבקים אחד לשני ולא היה חריצן ניכר, לכן הצריך להשים את הגיד בתחילה שלא ידבקו הבתים. **ומדבריו אנו למדים, שכל הענין של הגיד ביניהן, הוא בשביל להבדיל בין הבתים.**

וז״ל **ספר התרומה**: עוד יש לפרש, מלבד מה שתופר בין בית לבית תיתורא ועור הבית **כדי להבדיל הבתים בטוב**, כדאמרינן בהקומץ וכו׳, ושוין שנותן חוט ומשיכה בין כל אחת ואחת וכו׳, אלמא צריך ליתן חוט ומשיכה **בין בית לבית לתפור עור עליון בין הבתים עם עור התחתון שהוא התיתורא כדי להבדיל הבתים זה מזה.** ואף על גב שיש לומר היינו דוקא כשהפרשיות כתובים על קלף אחד וכו׳, מכל מקום אין להקל בכך וכו׳.

ומשמע מלשונו, שהגיד הוא בשביל לסייע לעשות היכר בין הבתים כדי שתהיה ההבדלה טובה וברורה.

וז״ל ספר טהרת הקודש (ד״ה ואם אין חריצין): שהרי אם איתא דמותר לדבק הבתים בדבק זה לזה, אף אם נתן קודם הדבק חוט בין הבתים, מכל מקום, אחר שדיבק אותם אחד אל אחד, הבתים והחוט הכל כאחד יחשבו, **דכל עיקר חוט או משיחה הוא כדי להבדיל בית א׳ מחבירו** עכ״ל.

ובספר תיקון תפילין (עמ׳ קפ״ב) כתב וז״ל: ואז יעביר חוט התפירה בין הבית השני לשלישי וכו׳, כי בית שאין חריציו

ניכרים פסולה, לאפוקי מפועלי און, שאינם עושים הבתים עמוקים שיוכל החוט להיכנס ביניהם.

עוד כתב (עמ׳ מ״ו) וז״ל: וצריך ליזהר בשעת עשיית הבתים, למשוך ויניח האצבע עליו למעלה וישכיבנו תחתיו, **כדי שיוכל להיכנס ולירד החוט בין בית לבית בלי עיכוב על ידי התפירה** ע״כ.

ומדבריו עולה, שיש ענין שהחוט יוכל לרדת בקלות מלמעלה למטה ועל ידי כך לעשות הבדלה בין הבתים.

וכן נראה מדבריו עוד, שצורת ההיכר של החוט הוא דווקא שיכנסו בשעת התפירה שיוכל לרדת מלמעלה למטה, ולא כיש אומרים שיכול להכניסו לפני התפירה מלמטה.

וכתב החיד״א (ברכי יוסף סי׳ ל״ב דין מ״ז) וז״ל: ובלבד שיהא חוט ומשיחה וכו׳, זה אי אפשר כי אם בתפילין שחריציהם עד התפר וכו׳, ורוב העולם אין בתפיליהן חריצים עד למטה, ולא חוט תפירה עובר באמצע בין בית לבית. ושמעתי שהטעם הוא, שעל ידי החריצים מתקלקל ריבוען, ובפרט אם חוט התפירה עובר בינתיים, שגם היא מפרדת ריבוען ברוב הימים, ומה גם אם יכם שרב ושמש וכו׳. ואפשר שסמכו על הסמ״ק שאין צריך להעביר חוט אלא כשכתב על עור א׳ דוקא, אבל כשכותבים על ד׳ קלפים אין צורך, כך מצאתי לאחד קדוש.

מתבאר מדברי החיד״א שרק מכיון שיש חשש שיתקלקל הריבוע, לכן סמכו על השיטות שאין חיוב להעביר חוט בין הבתים, אבל אם אין חשש שיתקלקל הריבוע, וודאי שיש להעביר חוט בין הבתים, ושיהיו החריצים עד התפר. ולפי״ז בימינו שיש אפשרות להשיג תפילין שגם עובר חוט התפירה בין הבתים, והחריצים עד התפר, ואין חשש שיתקלקל הריבוע, בוודאי יש להקפיד לקחת דוקא תפילין אלו.

סימן ד׳
בענין היכר החריצין

בהמשך הברייתא נאמר: ואם אין חריצן ניכר, פסולות. ולקמן (לה.) איתא: אמר אביי וכו׳, וצריך שיגיע החריץ למקום התפר. רב דימי מנהרדעא אמר, כיוון דמינכר לא צריך. וכתב רש״י (ד״ה ואם אין חריצן ניכר) וז״ל: החריץ שבין כל בית ובית, אם אינו ניכר מבחוץ פסולה, כגון אם עשה מחיצות הבתים מבפנים, ואין חריץ ניכר מבחוץ.

ומדבריו עולה, שהחריצים צריכים להיות ניכרים מבחוץ, ומה שכתב רש״י כגון אם עשה מחיצות הבתים מבפנים, לכאורה קשה הרי אם עשה ארבעה בתים מבפנים, א״כ אין זה ארבעה בתים אלא בית אחד עם ארבעה מחיצות בפנים, ופשיטא שהוא פסול, וכן הקשה ה״שיטה-מקובצת״ ואפשר לומר דהיינו באופן שהבתים של התפילין מודבקים בצורה חזקה כל כך עד שאין החריצים נראים מבחוץ[א]. והשיטמ״ק תירץ שכוונתו שכיסה את הד׳ בתים בעור אחד.

עוד כתב רש״י, כיון דמינכר חריץ למעלה קצת, אין צריך להגיע למקום התפר. משמע, שצריך שיהא ניכר שהן ארבעה בתים נפרדים.

רבינו גרשום (הובאו דבריו בשיטה מקובצת) ביאר, ואם אין חריצן ניכר היינו הפסקן, פירוש, הפסק בין הבתים.

ונראה הביאור בדבריו שענינו של החריץ שבין הבתים אינה הלכה שצריך ״לעשות״ חריץ בין הבתים אלא שמכיון שהם בתים נפרדים ממילא יש ביניהם הפסק מעצם ברייתם ואותו הפסק צריך

ב. ויש שרצו לבאר, שרש״י בא למעט רק אם עשה חריצים על ידי שבנה מחיצות מבפנים, אבל אם עשה מחיצות מבחוץ, אלא שהדביקן היטב עד שאינן נראים מבחוץ, אינן פסולים.

אך לא ניתן לומר כן, מכיון שרש״י אומר כגון אם עשה מחיצות הבתים מבפנים ואין חריץ ניכר מבחוץ, ואם כוונתו שבנה מחיצות מבפנים, לא שייך לקרותו חריץ אלא מחיצה. אלא וודאי, שרש״י בא למעט אם הדביק את הבתים עד שאין המחיצות ניכרות מבחוץ.

וכן יש להוכיח מקושית השיטה מקובצת (אות ה) שהקשה על פירוש רש״י, איך שייך שיעשו מחיצות בפנים ולא ייראו מבחוץ. ואם כדבריהם שבנה מחיצות מבפנים, ודאי שאינן ניכרים מבחוץ. אלא וודאי, שיש מחיצות של ד׳ בתים כמו שכתב רש״י עצמו בד״ה בד׳ בתים, שביאר איך עושים את הבתים על ארבעה אצבעות, שמזה נעשים הבתים מאליהם ויש להם מחיצות. אלא מוכח שכוונת רש״י, שהדביק אותם עד שאינם נראים ד׳ בתים, או שחיפה אותם בעור.

להיות ניכר. אלא שיש לדון מהו שיעור שנקרא ניכר, דהנה אם יצבע התפילין מבחוץ עד שלא יהיה נראה שהם ארבעה בתים, וודאי שאין זה ניכר, אבל אם עומדים הבתים צמודים ממש ואין שום ריווח אויר ביניהם אלא שבחלק החיצוני כלפי חוץ ישנו חריץ המראה שיתכן שהם בתים נפרדים, האם סגי בזה או שבעינן איזה ריווח אויר מינימלי כדי שיהיה ניכר שהם בתים נפרדים.

הרמב"ם (פ"ג הי"א) כתב וזה לשונו: וצריך שיגיע החריץ של התפילין של ראש עד מקום התפר, ואם היה החריץ ניכר כדי שיהיו ארבעה ראשין נראין לכל, ואף על פי שאין החריץ מגיע למקום התפר, כשרות, ואם אין חריץ ניכר פסולות. עכ"ד.

והנה מלשון הרמב"ם **שיהיו ארבעה ראשין נראין לכל** [ושינה מלשון הגמרא כיון דמינכר, משמע שבא לבאר] נראה דבעינן הבדל ממש בין הבתים, והיינו שיש איזה רווח אויר מינימלי, שעי"ז מינכר לכל המתבונן, דבלי זה אינו מינכר לכל. ולכאורה קשה אם נימא דבעינן ריווח אויר בין הבתים, יש לשאול איך יתכן שהריווח לא יהיה מלמעלה עד למטה הרי אם כן אינם מרובעים כיוון שעומדים עקומים ויש ליישב בפשיטות כגון שלמטה צבען חזק באופן שסתם הצבע את האויר ואינו ניכר ההבדל שלמטה. או אם שם מעט דבק למטה לשיטות שמתירים לשים דבק בין הבתים.

דעות הפוסקים

השולחן-ערוך" (סעיף מ') כתב וזה לשונו: חריץ שבין בית לבית, צריך שיגיע עד התפר, ואם לא הגיע כשירה, והוא שיהיה ניכר החריץ, כדי שיהיו ד' ראשיה נראין לכל.

ה"משנה-ברורה" (ס"ק קפח') כתב: אבל שריטה ורשימה בעלמא לא מהני כלל, כי על כל פנים, צריך הבדל מעט בין הבתים, שיהיו החריצין ניכרים ממש. עכ"ד. ויש להסתפק האם כוונתו שיהיה ריווח אויר ביניהם או שהחריצין יהיו קצת עמוקים באופן שיהיה ניכר שהם שתי בתים ולא כחריצים בעלמא.

ה"שו"ע הרב" בסידורו כתב שצריך להשגיח ולראות בחריצים שבין הבתים, אם נדבקו מעט בדבק בשגגת הסופר, יזהר להפרידם בנחת, שיהיו נפרדים בין בית לבית עד למטה ממש, ולכן מעבירים גיד התפירה בין בית לבית למטה ממש, בכדי להבדיל בטוב ושלא יתדבקו. עכ"ד. משמעות דבריו נראית שההבדל בין הבתים הוא ממשי וניכר לעין והיינו שיש איזה ריווח אויר מינימלי ביניהם, ועכ"פ וודאי שלדבריו יש בזה תוספת מעלה אף אם אינו מעכב.

ה"שערי-תשובה" (לב' ס"ק ע') כתב בסוף דבריו אחר שהביא דברי החיד"א שהבאנו לעיל, כתב, ועיין בבגדי כהונה שכתב כי לכל הדעות צריך הבדל מעט בין הבתים שיהיה החריצים נכרים ממש.

ה״טהרת-הקודש״ (מנחות לב) כתב וזה לשונו: ואנן בעינן שיהיו ניכרין מבחוץ שהם ד׳ בתים, והיינו, משום דכל עיקר מאי דבעינן ד׳ בתים, ילפינן לה מלטוטפות, ומאחר שכתב התוספות (ד״ה לטטפות) שהוא לשון הבטה, לכן פסולין כשעשה מחיצות [מבפנים], משום שאז אינן ד׳ בהבטה, שהרי אין רואין רק אחד, **ולעולם צריך שיראה שהם ד׳ בודאי, ולא בחריץ מועט כדרך הבתים המדובקים בדבק, מאחר שאין על ידי אותו חריץ מעט היכר ברור, לידע שבודאי הם ד׳ בתים**, דלהכירן עשה אותן רישומים בין סוף כל אותה פרשה, ועדיין אפשר לומר שאינם ד׳ בתים.

ובשו״ת דברי יציב (או״ח סי׳ כה אות ו) הקשה מדברי התוספות (לה. ד״ה תפילין מרובעות) זה לשונם: ושמא צריך הבתים מרובעין של ראש, כשארבעתן דבוקות. ומזה משמע, שהבתים צריכים להיות דבוקים יחד. אך נראה לומר כמו שהוא עצמו מיישב, שאין כוונת התוספות שהבתים צריכים להיות דבוקים, אלא שאת הריבוע מחשבים כשהם מודבקים, ואחר כך ישים חוט ומשיחה כדינו. וכן מבואר לקמן שכן נהג הגרי״ז.

רבי אליהו רגולר מקאליש (יד אליהו פסקים סי׳ א) הוכיח מרש״י בגיטין, שצריך רווח ממש בין הבתים.

דהנה, הגמרא בגיטין (נח.) שואלת סתירה בין דברי הברייתא לדברי רבי יוחנן. שרבי יוחנן אמר, שמהרוגי ביתר נמצאו ארבעים סאה קצוצי תפילין, ובברייתא מובא שמצאו שלש קופות של ארבעים סאה, שזה פי שלש. ועונה הגמרא, שאין סתירה, שדברי רבי יוחנן האומר שמצאו ארבעים סאה, היינו בתפילין של יד, והברייתא האומרת שמצאו שלש קופות של ארבעים סאה, היינו בתפילין של ראש. ומבאר רש״י (ד״ה דדרע) וז״ל: דפוס של ראש מתוך **שצריך לחלק הבתים ולהיות רווח ביניהן**, וקבועין על מושב אחד, הוצרך המושב להיות רחב[ג]. מבואר להדיא בדברי רש״י שצריך להיות רווח בין הבתים.

ג. ומה שכתב בספר זכרון אליהו שכוונת הרווח הנזכר ברש״י הוא למקום הדפנות שבין הבתים, תמוה, שהרי מדברי רש״י עצמו משמע לא כך, שכתב, ״שצריך לחלק הבתים ולהיות רווח ביניהן״, ומלשון זה משמע שהן שני דברים נפרדים, א׳. שצריך לחלק הבתים וזה נעשה על ידי הדפנות. ב׳. שצריך להיות רווח ביניהם.

סימן ה׳

חיוב עשיית תפילין פרודות וחוט עובר ביניהם על פי הקבלה

כתב בספר הקנה (סוד מצות תפילין ל״ג י) ז״ל: גם יעביר חוט התפירה ג׳ חוטים, ויעביר אל עבר ג׳ חריצים שבד׳ פרשיות, כי הוא תיקון והבדל בצינורות.

וכן כתב מוה״ר ר׳ חיים וויטל זלה״ה בפרי עץ חיים (שער תפילין פ״י) וז״ל: ומורי זלה״ה צוה לעשות התפילין שבראשו שיהיו החריצים עמוקים עד המעברתא, ויהיו נפרדים הד׳ בתים כל אחד מחבירו עד למטה במקום מושב המעברתא שלהם.

גם צוה, שיעברו הגידים בשעת התפירה מעבר לעבר, להפסיק בהם באמצע החריצין, בין בית לבית, כאשר היו תופרים אותם.

וגם היה נוהג וכו׳, ואחר כך צווה לעשות לו תפילין של שימושא רבא וכו׳, וגם היו כאופן הנ״ל שהיו החריצין נוגעים עד למטה, וגם שיעבירו הגידין באמצע כל חריץ וחריץ כנ״ל.

וכן כתב עוד בשער הכוונות (דרוש ו) וז״ל: ואחר כך עשה זוג תפילין דרש״י כסברת שימושא רבא, שהם אצבעיים על אצבעיים, וחריצין שקועים עד מקום המעברתא, באופן שיהיה כל בית ובית חלוק ומפורד מחבירו, ובעת התפירה, היו חוטי הגידים מפסיקים ועוברים בתוך החריצים ממש מצד זה לצד זה.

וכן כתב רבינו רפאל עמנואל חי ריקי (משנת חסידים מסכת תיקון תפילין ט ה), ויעביר גיד התפירה בעודו תופר בין בית ובית להפרידם.

ורבינו נתן שפירא בעל ׳מגלה עמוקות׳ כתב בספרו מצת שימורים (שער התפילין סוד י״ב תפירות של התפילין): וחוט התפירה יהיה סובב משתי רוחות, ויעביר החוט של התפירה בין כל בית ובית, ויעשה החריצים עד למטה שהוא מצוה מן המובחר, כדי שיהיה היכר היטב בין הפרדת כל בית.

ה״כף-החיים״ בספרו קול יעקב על הלכות סת״ם, אף שדרכו להביא את דברי המקובלים, לא הביא כאן את דברי האר״י הללו, כיון שכבר ציין לדברי החיד״א שהבאנו לעיל שחששו להעביר את הגיד בין הבתים כדי שלא יתקלקל הריבוע.

סימן ו׳
המורם מכל האמור

תפילין שכתבן על קלף אחד צריכים שיהא ריווח ביניהם לדעת רבי ולחכמים צריך רק ריווח כדי שיוכל להכניס חוט או משיחה.

תפילין שכתבן על ארבעה קלפים:

לדעת התוספות ודעימיה אין חיוב להעביר ביניהם חוט אבל נהגו להעביר חוט ביניהם.

לדעת הגאונים ועוד ראשונים יש חיוב להעביר חוט מהלכה למשה מסיני ומעכב בדיעבד.

לדעת הרמב״ם והשו״ע צריך להעביר בשעת התפירה חוט ובדיעבד אפשר שאינו מעכב.

ג. מטרת העברת הגיד מבואר בראשונים שהיא כדי ליצור הבדלה ברורה בין הבתים. ויש שהצריכו משום כך שלא יהיה דבק בין הבתים כדי שתמיד יוכל להעביר הגיד מלמעלה למטה (שו״ע הרב ועוד).

ד. העברת הגיד צריכה להיות בשעת התפירה שמעביר הגיד בין בית לבית.

ה. ההפסק שבין הבתים צריך להיות ניכר לכל. יש שהצריכו שיהיה ממש ריווח אויר ביניהם, ויש שלא הצריכו ממש אויר ביניהם אבל וודאי שצריך שיהיה ניכר שהם ארבעה בתים וזה נקרא חריצים ניכרים שניכר שזה ארבעה בתים אבל רשימה בעלמא לא מהני.

ו. לכתחילה בעינן שהחריץ יהיה ניכר מלמעלה למטה לכל גובה הבית ובדיעבד אם ניכר למעלה ולא למטה כשר וכגון שע״י הצבע שלמטה לא ניכר החריץ או שדיבקו למטה לשיטות שמכשירים לשים דבק בין הבתים.

ז. דעת רבנו האריז״ל שיש להקפיד על כך שהבתים יהיו מופרדים אחד מחבירו לגמרי ושיהיה חוט עובר ביניהם.

העולה מכל האמור

נמצא לפי המתבאר לעיל שתפילין מהודרות ביותר הם אלו שיש ביניהם ריווח אויר דק הניכר לעין, ואין בין הבתים שום דבק, ומעבירים את הגיד בין הבתים בשעת התפירה ועשויים בחוזק רב שאין חשש שיתקלקל הריבוע בהמשך הזמן. ותפילין מהודרות הם אלו שאין ביניהם ריווח אויר דק אבל אין הבתים מוצמדים בחוזק ואפשר להעביר את הגיד ביניהם, ואין בין הבתים שום דבק, וניכר שהם שני בתים נפרדים.

סימן ז׳
בדין תפילין של ראש שנדבקו הבתים זה לזה

נחלקו האחרונים בדין תפילין של ראש שנדבקו הבתים זה לזה, האם נחשב עי״ז לבית אחד ופסול, כי תפילין של ראש צריכים להיות ארבעה בתים, או שכשר כי הדבק לא מחשיב אותם כבית אחד.

דעת ה״חתם- סופר״ [כפי שעולה משו״ת חת״ס ח״א סימן ה׳ וממכתבו שהובא בקסת הסופר] שהדבקה לא מחשיבה את הבתים לבית אחד.

עוד כתב, שהעושים את התש״ר ע״י הדבקת הבתים, מכיון שסוברים שההדבקה מחשיבה אותם כעשויים מעור אחד, וגם מדביקים בין הבתים, לא יצאו ממ״נ, דאם הדבקה מחשיבה אותם כעשויים מעור אחד, א״כ בכך שהדביקו בין הבתים נחשב כבית אחד ופסול ממ״נ.

דעת הגר״א וה״שאגת-אריה״ שאם מדביק הבתים של התש״ר זה לזה הוי כבית אחד ופסולים. (מעשה רב, ועדות הגר״ח מוואלוזין).

ה״חיי-אדם״ מכשיר גם בתפילין שעשוים ע״י הדבקה להחשיבם כעשויים מעור אחד וגם להדביק בין הבתים, ורק שיזהר שלמעלה לא יהיו מודבקים ויהיו החריצים ניכרים והביאו ה״ביאור הלכה״ סעיף מ׳ ד״ה חריץ, וכתב ומנהג העולם במדינתינו כהחיי אדם, וכן משמע בספר ישועות יעקב, ומ״מ כל ירא שמים יזהר לכתחילה לעשות הבתים נפרדים, וכמו שכתב החיי אדם גופא שלכתחילה פשיטא דנכון לעשות כן.

ה״שו״ע הרב״ בסידורו כתב שיזהר להפסיק בסכין בין הבתים ולגרר הדבק.

והנה לעיל הבאנו שטעם העברת החוט הוא כדי להבדיל בין הבתים וכשיש דבק פשיטא שחסר בהבדלה בין הבתים וכן לפי מה שנתבאר שלכתחילה צריך להיות חריץ ניכר לכל גובה התפילין, פשיטא שע״י דבק אין ניכר ההבדל, ואשר ע״כ גם לדעות שהדבקה אינה מחשיבה את זה כבית אחד, בוודאי שעדיף וראוי טפי לא להדביק מהטעמים הנ״ל, ורק מכיון שיש חשש שיתקלקל הריבוע העדיפו להדביק, וכמוש״כ הביה״ל שהבאנו לעיל, ולפי״ז בזמנינו שאפשר להשיג תפילין ללא הדבקה ועם חוט המבדיל כהלכתו וודאי שלכו״ע ראוי לקחת תפילין אלו בדוקא.

ולפי״ז יכול להיות שטעם השו״ע הרב שיש לגרור בסכין הדבק אינו רק מטעם שהוי כבית אחד אלא מטעם שמקלקל בהבדלה בין הבתים כשיש שם דבק. והנה דעת השו״ע הרב שכשמדבק כמה בתים חשיב כעור אחד וכשרים, ולפי״ז בפשטות אם מדביק הבתים בדפנותיהם

חשיבי כבית אחד ופסולים וכמוש״כ החת״ס, אא״כ ס״ל כהחיי־אדם שמתיר גם לדבק כמה עורות וגם לדבקם בדפנותיהם וחשיב כמה בתים מעור אחד.

עוד נפקא מינה במה שכתבנו שאף אם נאמר שכדי להחשיב חיבור בין הבתים ולפוסלו מטעם זה, צריך שרוב הבית יהיה דבוק, ועכ״פ מעט דבק אינו מחשיבו כבית אחד, מ״מ מהטעם שבעינן הבדלה בין הבתים, ושיהיה ניכר ההבדל, יש להקפיד שאפילו מעט דבק לא יהיה.

ה״ערוך־השלחן״ (לב׳ עח׳) כתב: וצריך שכל בית ובית יעמוד בפני עצמו כלומר שלא יהיו מדובקים זה לזה שאי אפשר להפרידם בנקל דאל״כ הרי זה רק בית אחד.

ולפי זה יש לדון בתפילין שעשויים ע״י לחץ הפראס שעומדים בלחץ חזק שאי אפשר להפרידם וממש נעשים כאחד, דיחשבו כבית אחד ויפסלו לפי זה. וכן כתב ב״תשובות והנהגות״ (ח״א סימן מ׳) שכן שמע מגדולי הוראה שחשובים כבית אחד ופסולים. ויש לדון האם הכוונה רק לדעות הפוסלות בהדבקה, אבל לדעות המכשירות בהדבקה, ה״ה העשויים בלחץ הפראס כשרות, או שאף המכשירים בהדבקה הכא יפסלו, מכיוון שלחוצים בלחץ כה חזק שמחשיבם ממש כאחד.

ולפי מה שנתבאר שבעינן חוט כדי להבדיל ביניהם, במצב כזה וודאי שאין חשיב מובדל, אף שיש ביניהם חוט או משיחה שהכניסו קודם או אח״כ ע״י עשית חור בבתים. וכן הדין דבעינן שיהיו החריצים ניכרים לפי מה שביארו הראשונים (שהבאנו לעיל) שהכוונה שיהיה ההבדל בין הבתים ניכר, כאן אין כלל הבדל בין הבתים. ואף אם יחרצו אח״כ כנגד הבית ג״כ לא יהני, דסו״ס אין כאן באמת הבדל בין הבתים.

המורם מכל האמור

נחלקו רבותינו בתפילין של ראש שדבקו את הבתים זה לזה האם נחשבים כבית אחד ופסול או שלא חשיב כבית אחד עי״ז וכשר.

אם אין חשש שיתקלקל הריבוע וודאי שלכו״ע עדיף שלא לשים דבק בין הבתים וכן שיהיה רווח ביניהם וחוט עובר בין הבתים.

י״א שבתים המדובקים זה לזה ע״י לחץ הפראס הוי כבית אחד ופסולים.

סימן ח׳

דעת פוסקי זמננו בענין ריווח אוויר בין הבתים

הרב נתנאל סופר תפילינסקי זצ״ל שכידוע כל גדולי ישראל ומצוקי ארץ חיזרו אחר התפילין שלו. כתב בעניין הבתים שעשה (הובאו דבריו בהליכות שלמה פ״ד ארחות הלכה הערה 74) וז״ל: אחרי אשר החריצים של הד׳ בתים אלו מגיעים עד התפר ממש, יוכל להעביר חוט התפירה בין בית לבית, לצאת ידי דעת הרמב״ם והתוספות והרא״ש והסמ״ג, ולדעת הנימוקי יוסף והמרדכי הוא הלכה למשה מסיני, ולא נתקלקל על ידי זה הריבוע מאומה.

הרב אליהו מורגנשטרן שליט״א (חוברת אור ישראל [מונסי] נ״ז שנה ט״ו א עמוד קסז), אחר שהביא את אלו המצריכים היכר גמור להפרדת הבתים על ידי אויר ממש ביניהם, כתב וז״ל: וכן מוסרים בשם **הגרי״ז מבריסק זצ״ל** וכן ראינו בתפילין שלו, ולפי השמועה נקט לעיקר שהריבוע נמדד כשלוחצים הבתים יחד עכ״ל, [וכן כתב משמו בתו״ה].

וכתב עוד: **ומהגרש״ז אוירבך והגרי״ש אלישיב זצ״ל** שמענו, שאין צריך אויר ממש ביניהם, אבל ודאי דאם יש אויר ביניהם עדיפא טפי עכ״ל.

בספר תורת הלוי הלכות סת״ם **מהגר״ש ואזנר זצ״ל** (פכ״א סקל״א) כתב וז״ל: ושמעתי ממרן שליט״א [זצ״ל] שראה תפילין של הגר״א מוילנא זי״ע שהכירו שהיו פרודות ממש, ודלא כשאר תפילין שהיו נהוגים בחו״ל שלא היה ניכר פרידתן.

האדמו״ר מצאנז זצ״ל בספרו ״דברי יציב״ (או״ח סי׳ כ״ה) **הביא מהחיי אדם** (כלל י״ד אות ד), שלכתחילה וודאי צריך להיות פרודות לגמרי עד למטה ולא מודבקין בדבק כלל, ושכן היו התפילין של הגר״א, וכן היו התפילין של **אא״ז הגה״ק בעל דברי חיים זי״ע פרודות לגמרי בלי דבק כלל.**

בספר **״הדר מזוזה״** (סי׳ יד עמוד ריז) כתב, שנשאל בשנת תשמ״ח על ידי רבי יוסף ק. בראנסדורפר רב ומו״ץ בטבריה, מדוע לא דן בספרו הדר תפילין, לגבי ההידור של מעט אוויר בין בית לבית, מאחר שלדעת הרבה פוסקים אם אין אוויר ממש התפילין פסולות.

וכתב לו, שנשאל על כך גם על ידי ת״ח מירושלים, אבל במציאות אי אפשר לעשותם כן, כיוון שלא יחזיקו הרבה זמן, כי מחמת החום והשרב וכו׳ יתרחבו ויתקלקלו.

והוסיף: ושאלתי כמה מגדולי ההוראה בעיה״ק בני ברק ת״ו את חוו״ד בזה,

והסכימו עימי עם כל האמור לעיל, ה״ה הגר״נ קרליץ שליט״א [זצ״ל], הגר״ש דבליצקי שליט״א [זצ״ל], והגרמ״ש קליין שליט״א.

וסיים: ושמעתי אומרים בשם גדולי דורנו, **שהיות וכיום האמצעים הטכניים להפקת בתים פרודות ממש נעשו יותר גמישים, מוטלת חובה יתירה לדקדק בכך** וכו׳ עכ״ל.

הגר״מ שטרנבוך שליט״א הרחיב על זה בכמה מקומות ב״תשובות- והנהגות״ (או״ח ח״א מ׳, מ״ז, ל״ה), ובמקום אחד (או״ח ח״ב כ״א) כתב וז״ל: **שמקפיד אני מאוד שיהיו תמיד פתוחות, שאפשר תמיד להעביר חוט עד למטה.**

עוד כתב שם וז״ל: **ורוב התפילין היום שנקראים פרודות, מדובקים שאי אפשר להעביר חוט ומשיחה ביניהם, ויש לחשוש שלא קיימו המצוה כהלכתה, וכן הקדוש האר״י ז״ל והגר״א דרשו פרודות דווקא, וכן הגרש״ז בסידור. וכדאי מצוה זו לבזבז עליה כסף, להשיג מהודרים פרודות כמשמעו ושכרו רב מאוד.**

והנה, היו שערערו על חיוב הנחת אוויר, ממה שכתב החתם סופר בהסכמה לספר קסת הסופר (הובא שם בסי׳ כ״א סעיף ג) ז״ל: ואמנם אמרתי על כל פנים, היות כי נהגו סופרי זמנינו לדבק ד׳ בתים זה לזה בין בית לבית, כי אי אפשר להם לאמן ידיהם לעשות מרובע מכוון באלכסונו כדינו אם לא ידבקו הבתים זה לזה, כי בהפרדם ויהיה אויר בין כל אחד ואחד אפילו כמלא מחט סדקית, איננו מרובע.

והוכיחו מדבריו, שאוויר בין בית לבית פוסל אפילו כמלא מחט סידקית מחמת חסרון בריבוע.

ובאמת, שבתפילין הפרודות הללו, האוויר שיש בין הבתים הוא דק מאד, הרבה פחות ממחט סידקית, והוא פחות משתי עשיריות מ״מ בין בית לבית, וכל האוירים יחדיו הינם פחות משש עשיריות מ״מ, והפרש קטן שכזה איננו נחשב כלל פגם בריבוע, כידוע לעושי בתים, כך שההידור הינו שלם, ומבלי לפגום בריבוע לכולי עלמא.

ובאמת לענ״ד אינה הוכחה כלל, שאין כוונת החתם סופר שאוויר כמלא סדקית בין בית לבית פוסל, אלא כוונתו היא, שאם עשו בית כמו שהיו עושים בזמנם אחד צמוד לשני כדי לשמר את הריבוע, ואחר כך נפתח למעלה כמו שמצוי וקורה בתפילין, אף אם הפתיחה היא רק כמלא מחט סדקית, מתבטל הריבוע, כי הרי למטה הן צמודים, ולמעלה נפתח עכשיו, כיוון שמה שנפתח זה הבתים למעלה [כמו שרואים במציאות גם היום בתפילין רגילים שאינם מודבקים כלל] וזה מדויק מלשונו שכתב כי **״בהפרדם״** ויהיה אוויר בין כל אחד ואחד על ידי הפירוד.

אבל תפילין שנעשו מלכתחילה עם רווח מן הדין כנ״ל, ועומדים הם בריבוען כל הזמן מבלי לזוז, על זה לא דיבר החתם סופר.

ואם לא נאמר כן, הרי שאף החריצים שנוהגים לעשות היום בין הבתים, ממעטים את הריבוע, כיוון שהריבוע צריך להיות עד סוף הבית בגובהו ובצדדיו. וכן החורים שעושים למטה כדי להכניס את הגידים, שמלבד שהם ממש מגרעים מעובי הבתים וכמו שהזכרנו לעיל, הריהם גם ממעטים מהריבוע של הבתים. והסיבה שאין אנו אומרים כן באמת, היא משום שכל מה שצריך מן הדין אף אם הוא רק הידור לכתחילה, אינו ממעט, ואם כן, אף חריצים עם אוויר שהוכחנו לעיל שנצרכים מן הדין לחלק מהפוסקים, וודאי שאינן ממעטים מהריבוע אלא כלולים בו.

וכן מוכח מלשון חכמים בברייתא, וצריך שיהא ריוח ביניהן, דברי רבי. וחכמים אומרים, אינו צריך, הרי שלא נחלקו רבי לחכמים אלא האם ״צריך״ או ״אין צריך״ להשאיר רווח, אבל לכולי עלמא אין חסרון בהשארת הרווח, ואם היה בזה חסרון, היתה הגמרא צריכה לכתוב זאת.

עוד אפשר לבאר בכוונת החתם סופר, שסבירא ליה שאת הריבוע מחשבים עם האוויר, ולכן אם מלכתחילה היה אוויר, אין האוויר ממעט מהריבוע, אבל אם מלכתחילה בעשיית התפילין לא היה אוויר, והריבוע נמדד ללא האוויר, ואח״כ נפרדו כמלא סדקית, זה ממעט מהריבוע.

וכן מצאתי בקונטרס ״למען פארך״ (פ״ג סקנ״א) שהביא ראיה מהמ״ב (ביה״ל סי׳ לב׳ ס״מ ד״ה חריץ שבין בית לבית) וז״ל: והנה יש עוד אופן, שידבק מעט העורות שבין בית לבית, ואם העורות לא יגיעו זה לזה יתן לתוכם חתיכת קלף דק עם דבק שיחברם יחדיו, וצידי הבתים וכן בראשי הבתים לא יהיה מדובק כלל.

רואים מדבריו, שבמקרה שאין העורות מגיעים זה לזה, מותר לשים ביניהם קלף להדביק בין הבתים, ואין לחשוש לאוויר שנוצר בין הבתים.

סימן ט׳
בענין ריבוע התפילין

האדמו״ר מצאנז זצ״ל בספר ״מנחת יהודה וירושלים״ (סימן ב׳ עיי״ש) הביא מחלוקת, בתפילין שיש ריווח אוויר ביניהם, האם מחשבים את הריבוע עם האוויר, כלומר שהאוויר נמדד כחלק מאורך הבית, או שמחשבים את הריבוע ללא האוויר, והאוויר אינו ממעט מהריבוע.

והביא שם שדעת ה״תיקון-תפילין״ והרא״ם וכ״ה בשו״ת מהר״מ שיק שמחשבים את האוויר כחלק מהריבוע, אבל דעת התוספות משמע שהאוויר אינו נמדד כחלק מהריבוע וכ״כ האגודה.

והנה אם רווח האוויר הוא פחות מ-0.6 מ״מ, בוודאי שלכו״ע כשר, בין אם נימא שהאוויר נמדד כחלק מהריבוע, ובין אם נאמר שאינו נמדד, ובתפילין הפרודות הניכרות המדוברות, סך כל הרווח של כל האוויר שבין הבתים אינו עולה על 0.6 מ״מ, ולכן הגם שמחשבים את הריבוע ללא האוויר, אין האוויר ממעט מהריבוע לכו״ע.

סימן י׳
המציאות בזמנינו

עד לפני כמאה וחמישים שנה, היו התפילין נעשות מעור בהמה דקה, והיה שייך להעביר חוט ומשיחה בין הבתים, כיוון שעור בהמה דקה הינו רך, והיה שייך להעביר חוט בין הבתים בלא שיפריע לריבוע, ואם לא היו שמים דבק, היה ניכר שהן ארבעה בתים נפרדים.

אבל בשנים האחרונות [בזכות עבודתו של רבי נתנאל תפילינסקי (המכונה רבי נתנאל סופר)], הצליחו למצוא את הדרך לייצר את התפילין מעור בהמה גסה, המחזיקים מעמד הרבה יותר זמן. ומאז, כמעט כל התפילין, נעשים מעור בהמה גסה.

והנה, בעור בהמה גסה, קשה יותר לעשות ריבוע, ולפיכך מכניסים את התפילין למכונת הפרעס, והמכונה מהדקת את ארבעת הבתים. והידוק המכונה הינו בכוח גדול כל כך, עד שארבעת הבתים בתפילין של ראש נראים מקשה אחת כמו בתפילין של יד, לאחר מכן צובעים את הבית, ועושים חריצים בעובי העור כנגד החריצים האמיתיים.

והנה לאחר שעושים את הפרעס, נעשים הבתים מהודקים כל כך, עד שאין שום דרך להעביר ביניהם את הגיד. והפתרון המקובל הוא, או שעושים חור למטה כדי להכניס את הגיד, או שלפני ההכנסה למכונת הפרעס שמים שם חוטי ברזל, ועל ידי הלחץ של הפרעס נוצרים שם חורים כדי להכניס את הגידים. אמנם ישנן כמה שאלות על פתרונות אלו:

א׳. כיוון שהחריץ עצמו מהודק כל כך עד שאי אפשר להכניס שם גיד, יוצא אם כן, שהחור להכנסת הגיד חציו מהבית הימני וחציו מהבית השמאלי, ואם כן אין הגיד עובר בין הבתים, אלא הריהו נמצא בתוך הבתים, ומפשטות דברי הגמרא משמע שצריך שיהא הגיד בין הבתים.

ב׳. בשני אופנים אלו (שעושים חור על ידי השמת חוטי ברזל, או שעושים חור לאחר מכן) אנו עושים חור בבתי התפילין, ויוצא שאין הבתים שלימים, אלא יש בהם חורים, ויתכן שהבתים נפסלים כשאינן שלימים.

ג׳. בשו״ע (סי׳ לב סנ״א) כתוב: ותופר שלשה תפירות בכל צד. וביארו המפרשים הטעם, בכדי שיהיו י״ב תפירות כנגד י״ב שבטים. ובאופן זה צריכים לעשות עוד שלש תפירות כנגד החריצים, כדי להכניס את החוט, וזה לא כדין השו״ע לעשות י״ב בדווקא.

ד. לעיל התבאר שטעם העברת החוט הוא כדי ליצור הבדל בין הבתים וכאן אין שום הבדל בין הבתים ע״י החוט.

ה. לעיל הבאנו דעות המפרשים שצריכים להניח ריווח בין הבתים וכאן אין ריווח כלל.

ו. בעינן שיהיה החריץ ניכר בין הבתים וכאן אין ההבדל בין הבתים ניכר כלל אלא שעושים חריץ כנגד ההבדל בין הבתים, ואין ניכר באמת שהם ארבעה בתים נפרדים. יתירה מזו לפעמים אין החריצים מכוונים ממש כנגד ההבדל בין הבתים ואז בוודאי אין כאן חריצים כלל.

ז׳. כיון שהבתים מהודקים זה לזה בכח רב שאי אפשר כלל להפרידם נחשבים כדבוקים ופסולים, לפי מש״כ הערוך השולחן וה״תשובות והנהגות״ בשם גדולי הוראה. [בפשטות כוונתם לשיטות הפוסלות כשהדביק את הבתים, ואולי הכא גרע מהדביק כיוון שלחוצים בלחץ חזק מאד שנחשב כאחד].

בזה מתבאר מעלת תפילין פרודות הניכרות שהם עשויים בהידור רב, לכתחילה שבלכתחילה, גם מעור אחד, גם נפרדים לגמרי ללא שום דבק בין הבתים כלל, גם עם רווח אוויר כדי הכנסת גיד ביניהם וניכר לכל ההבדל בין הבתים, גם הריווח שבין הבתים אינו יותר ממלא סידקית והוא ריבוע אליבא דכו״ע, גם עובר החוט בשעת התפירה בין הבתים, ללא חורים בבתים, עם יב׳ תפירות בדיוק, וגם עומדים בחוזק רב ללא חשש שיתקלקל הריבוע כלל.

ובוודאי שהם התפילין העדיפות ביותר למדקדקים ומהדרים במצוות לקיים מצוות הנחת תפילין כהלכתה.

ומשפע מצוות תפילין יתמשך עלינו להיות לנו חיים ארוכים ושפע קודש.

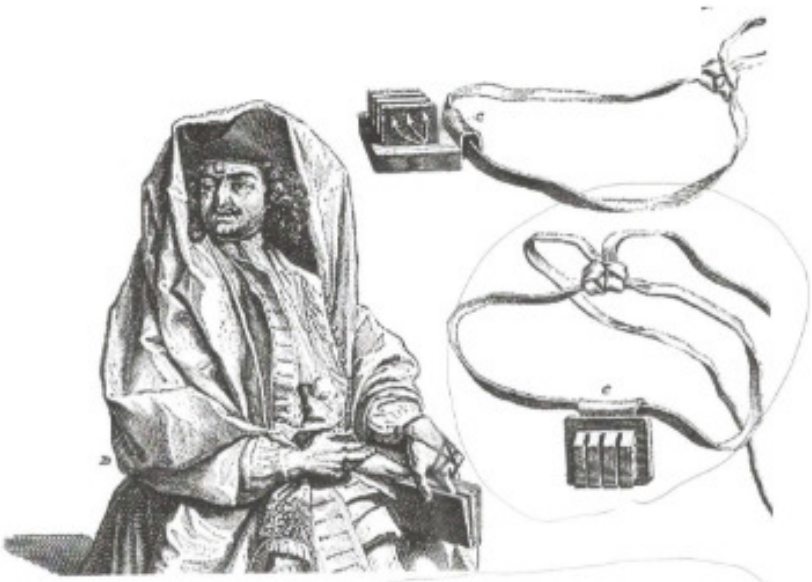

איור של תפילין שפורסם בשנת 1723 באמסטרדם על ידי פיקארט

מתוך הספר 'מדריך תפילין' בלטינית, 1684

(ברשות ראי קצנלבויגן. מובא באדיבות הרב אליעזר פולק מתוך ספרו, פרי אליעזר, ירושלים תשע"ג, עמ' עז).